

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

SZIGETHY GÁBOR

Lapszemle VII.

Papírgyűjtésre kötelezett úttörőként 1952 decemberében jutottam hozzá ma már papírtengerré duzadt újsággyűjteményem akkor legrégebbi darabjához: *MaEste*, 1925. november 26.

– Hát ezt hol találtad? – kérdezte csibész fia viselt dolgai miatt okkal aggodó édesanyám.

– Alattunknéitől kaptam – hangzott öntudatos válaszom.

Budán, a Gellért-hegy tövében laktunk, egy 1938-ban épült bérház első emeletén. Átellenben alattunk, a félemeleten egy antivilágból itt felejtett, finom és kulturált idős házaspár (mindketten hetvenöt évesek, mint manapság jómagam), akiket pöttömgyerekként kereszteltem el Alattunknéinek, Alattunkbácsinak. Mindenki mosolygott, ők is, rájuk ragadt a név, s amíg éltek, így szólítottam őket. Egy köteg kamrájukban porosodó öreg újságot nyomtak a kezembe, amikor papírt kunyerálva becsöngettem hozzájuk.

Édesanyám bölcsen úgy döntött: gyűjtsék tovább szorgalmasan papírt, de a múltidéző, ritkaságértékű, poros újságcsomagot nem engedte kivinnem a lakásból. Őrizte, vigyázott rá. Ma a régi hírlapokat megtisztítva, dobozva zárva tárolom, néha egyikbe-másikba belelapozok, egy-két írást elolvasok: töprengésre, csodálkozásra készítő élmény.

MaEste III. évfolyam 47. szám 1925. november 26. Ára 8000 kor. Apró, nehezen olvasható betűkkel, időtálló, de silány papírra nyomták a kilencvenhat oldalas, meglepően sokszínű, sokrétű hetilapot.

Művészi vámsorompók; „vámsorompót” követelnek némely túlbuzgó hazafiak, akik a magyar művészet védelmében kitiltanák a magyar színházi életből Pirandellót, Romain Rollandot, Shaw-t, Strindberget...

Csak ne félnének annyira az öregek a fiataloktól!; Budapest legfiatalabb rendezőjével, a húszéves Keleti Mártonnal beszélget a lap munkatársa. Az öregekre panaszkodó, zeneakadémiát végzett, később jeles filmrendező ez idő tájt a Városi Színház karmestere és segédrendezője, lelkesen és határozottan állítja: az operarendezést karmesterekre kellene bízni. Keleti Márton álmában sem gondol arra 1925-ben, hogy ha majd megszületik a hangosfilm,

a karmesterséget, operarendezést gyorsan elfelejti, és életre szólóan, örökös munkavállalóként beköltözik a filmgyárba.

Baromfitelep lett Magyarország legelső kőszínházából; a balatonfüredi színház romos maradványában mereng az újságíró (-y -t.). Nézelődik a hajdani színpadra telepített *baromfis ketrecek és sertésvályúk* között, úgy érzi: „a romokban heverő falakban az egész romokban heverő ország tükörképét látom...”

A Szinnyei-Társaság nem a modern magyar piktúrát képviseli Londonban; a festőművész Vaszary János szerint elfogadható magyarázat van – elsősorban a pénzhiány –, de mentség nincs arra, hogy a Royal Academy londoni képkiallításán nem a legújabb s legizgalmasabb festők és életművek képviselik a kortárs magyar piktúrát. „A nemzetek festőinek reprezentatív mérkőzésére kétségtelenül a legmodernebb piktúrát is ki kellett volna vinni, hogy a külföld híven ismerje meg a mai magyar művészetet.”

Vasút a levegőben; a közeljövő legnagyobb csodájáról, a sínek fölött repülő *lebegő vasútról* lelkenedik a hírlap névtelen íródeákja. „A föltaláló szerint a jövő vasutai nem a mi vonataink normális sebességével fognak haladni, hanem – ma még szinte hihetetlennek látszó száguldással – több mint ötszáz kilométernyi utat is befutnak majd óránként.” Nem tévedett: ma már *befutnak!*

És beszámolót olvashatunk a Labdarúgók Szövetsége körül dúló háborúról, sikeres és sikertelen színházi előadásokról, divatvitákról; fejthetünk keresztretjvényt, szórakozhatunk vicceken, pletykákon, rémhíreken, s ha kedvünk úgy tartja, a közölt kottából eldúdolhatjuk a holnap slágerét...

Fél éjszaka olvasom a régi hírlapot: élvezem a múltban bolyongást.

Kagylóban igazgyöngy: nemsokára száz éve lesz, hogy az újságíró Máyer György az ismert, népszerű íróval beszélgetett: *Kosztolányi Dezső – pucspan*.

A világháború tűzvészében odalett édesapám könyvtára. A világégést és apám halálát túlélte, megörökölt néhány kötet között kamaszkorom egyik első

felnőtt olvasmánya Kosztolányi Dezső elbeszéléskötete, a *Tengerszem* volt. Az 1943-ban megjelent (*Kosztolányi Dezső novellái I–III.*) Révai-kiadás második és harmadik kötetét 1957 első hónapjaiban vásároltam meg a Bartók Béla úti (Budapest, XI. kerület) antikváriumban. Az évek során szaporodtak a könyvek, ma közel ötven Kosztolányi-kötet sorakozik könyvespolcomon: versek, elbeszélések, regények, nyelvművelő írások, színházi kritikák, műfordítások, útirajzok – hatvan éve mind jó barátaim.

A MaEste régi számában megjelent (talán mindenki számára elfelejtett) interjú: száz év késéssel „kortárs” találkozásom az íróval és a múlttal. Az újságíró lelkesedik: „Kosztolányi Dezső, a kitűnő poeta, november 26-án tartja szerzői estjét. Az előadók sorában maga a költő is szerepel, és így ő, aki eddig csak az írásain keresztül állott összeköttetésben a közönséggel, most személyesen, a megjelenés és az élő szó kapcsán is fölveszi a kontaktust.”

(Próbálok elképzelni a költőt, amint épp *fölveszi a kontaktust.*)

Kosztolányi az újdondászt szivarral, cigarettával kínálja – „csak symphonia van, ezt tartom a legjobb cigarettának!” –, és udvariasan, tapintatosan helyreigazítja az újságíró tévedését: „Az előadás nem idegen előttem. Nem első személyes fellépésem. Az érzés nem új. De kellemes. Valósággal felvillanyoz, ha embereket látok, akik a szavamat hallják és megmozdulnak. Az írónak szüksége van arra, hogy néha személyesen is érintkezésbe lépjen közönségével, az ilyen érintkezések titokzatos, szép kapcsolatokat teremtenek. Különösen nekem jelent sokat az ilyen érintkezés, aki mindig visszavonultan éltem, és az irodalmon kívül – mondjuk így: a *mun-kámon* kívül – nem érdekel semmi.”

Próbálok elképzelni a cigarettát (vagy a drága szivart?) szívó ügybuzgó, igyekvő újdondászt, amint az egyenrangúság pózában tetszelegve arról faggatja a költőt: vajon mit mond majd a közönségnek. Kosztolányi mosolyog: „Még nem tudom. Valamit majd mondani fogok.”

Olvasom a régi szöveget. Megállok. Értette ennek a két rövid mondatnak a sokszólamúságát a botfűlű tollforgató-napszámos? Készült a költővel történő találkozásra, előző este, otthon, tollát rágcsálva, töprengés közben jegyzetfüzetébe írta kérdéseit. De Kosztolányi Dezső dolgozószobájában ülve, cigarettáját (vagy a drága szivart) szíva nem hallja a költő válaszát. Nem hallja, nem érti – csak lejegyzi. És fölteszi az előző este már megfogalmazott *következő* kérdést: „Az est többi szereplőjének összeválogatásánál milyen szempont vezette?”

Lehet, hogy ebben a pillanatban megszűkült Kosztolányi Dezső szeme?

„Azokat kértem fel, akiket a legkitűnőbb előadónak tartok. Jászait, Varsányit, Somlayt, a többieket.”

Színészóriások olvasták fel a költő írásait, verseit. Édesanyám abban az évben hatéves volt. Sajnos nem lehettem ott a felolvasáson.

Sorakoznak az újságíró füzetében az előre gyártott kérdések: „És a színház?”

1925-ben egy hetilap ára 8000 korona. Az író válasza: „A színházról ma nem lehet beszélni. Olyan nagy a gazdasági nyomor, hogy a színházat, a közönség nélküli színházat – szerintem – ma nem szabad bántani.” De hát nem csupán arról van szó, hogy a közönségnek kevés a pénze, s nem futja a drága színházjegyre. Baj van, nagy baj, s nem csupán kies hazánkban. „*Nincs igazi dráma*. Kaotikus kornak nem lehet drámája. *A dráma erkölcsi művészet*, amely csak egységes, morális társadalmat fejezhet ki, a mai társadalom azonban egységtelen. Egész Európában nincsen és nem is lehet olyan drámaíró, aki kifejezné korunkat.”

Az újságíró közbekotyog: „Olyan sem lehet, aki ezt a káoszt fejezné ki?” A poeta tömör, pontos válasza: „A káoszt nem lehet kifejezni, a káosz formátlan.”

Kosztolányi Dezső magyar költő, író, gondolkodó „véleménye” a korról, amelyben élt: *káosz*.

Talán 1987-ben, talán később beszélgettem – Balaton-part, napsütés, nyaralás – apósommal, Gábor Miklóssal, hazánkban Hamlet legemlékezetesebb, korszakot jelentő életre keltőjével. *Korunk? A Római Birodalom bukása előtti évtizedek. A nyugati világ alkonya – írta Spengler évtizedekkel ezelőtt...*

Sütött a nap, vitorlások suhantak a vízen, kacagott a boldog fürdőzőkkel zsúfolt Balaton. Nem hittem, nem akartam elhinni a bölcs színész jövőbe látó jóslatát.

A MaEste közel százéves példányában olvasom Kosztolányi Dezső indulatok nélkül, tárgyilagos pontossággal fogalmazott szavait: „A »Véres költő« inspirációját annak idején abból a felismerésből merítettem, hogy a mai kor szétesésében a legapróbb részletekig hasonlít Nero korához. A régi latin dráma akkor már szétesett. A költők működése abban merült ki, hogy kicsúfolták az isteneket. Az elhízott Mars a ledér Vénusnak csapta a szelet.”

Istenem! Ő már akkor tudta?

Régi újság: MaEste, 1925. november 26. Elbíbelődöm a keresztretjvény megfejtésével. Független 1.: Spanyol nemzeti tánc. Beírom a hét kockába: Bolero.

Kérdések labirintusában téblábolok.

Miről álmодott Nero, a véres költő, amikor kétezer évvel ezelőtt egy őrült pillanatában felgyújtotta Rómát?

Mire gondolt 1925-ben a jelenidő labirintusában bolyongó, Európa pusztulásáról borongó poéta, Kosztolányi Dezső?

Mit akart elfelejteni 1987-ben (s később) a Balaton-parton szerepet tanuló színész, Gábor Miklós?

Miben reménykedünk mi 2018-ban a békés, tavaszváró Budapesten?

GÖMÖRI GYÖRGY (1934) Cambridge

GÖMÖRI GYÖRGY

Egy Nagy Gáspár-levél, ami kimaradt

Néhány éve közreadtam a Kortársban Nagy Gáspárral folytatott levelezésem történetét. Ez az írás változtatás nélkül szerepel *Magyar–lengyel változatok* (Pro Pannonia, 2016) című gyűjteményemben is. Most azonban váratlanul előbukkant levéldossziém labirintusából egy, a korábbi esszéből kimaradt Nagy Gáspár-levél, amit, úgy gondolom, érdemes még hozzátenni barátságunk történetéhez. Ebben a levélben, aminek keltezése 2000. november 28., több dologról is szó van – először is új verseskötetemről, amiről aztán Sturm Lászlónak

meg is jelent egy hosszú és pozitív recenziója a Hittel 2001. februári számában, azután két versemről, amik közül egyet Gáspár „frivolnak” minősített, de azért leadott; Herbert-fordításkötetemről, ami az Orpheusz Kiadónál jelent meg, végül pedig egy olyan kis versemről, amivel Nagy Gáspárt 1999-ben, ötvenedik születésnapján üdvözöltem. Az alábbi levél csak megerősíti azt az érzést, hogy nemcsak én tekintettem ezt a korán elhunyt, példamutatón becsületes költőt barátomnak, hanem ő is engem.

„Kedves Gyuri!

Olvasom a Váltott hangokon című szép könyvedet. Köszönöm, köszönjük! Tudomásom szerint Sturm László fiatal kritikus már meg is írta kritikáját a Hittelnek.

A küldött két verset támogató szavakkal továbbítottam Döbrentei Kornélnak, aki a versrovatot gondozza (az egyik verszet ugyan kissé frivol, de a fiúk majd döntenek). Jól tetted, ha Kányádit is »beoltottad« Herberttel. (A Magyar Naplóban már olvashatók voltak K. S. Herbert-versei.) Fordításkötetedet persze azonnal megvettem, s úgy emlékszem, levélben reagáltam is rá; majd-majd összeáll bennem valami H-ről, s akkor sűrűn fogom emlegetni uraságod könyvét. Már hülyülök: de inkább köszönjem meg kétszer, mint egyszer sem kedves, szellemes versedet, amellyel 1999-ben félszázados születésnapomon megleptél. (A Szakolczay által szervezett akcióból végülis egy kódex lett [5 kg!], csaknem 100 költő, képzőművész, zenész szerepel benne. Többen folyóiratokban is közzétették az alkalmi opuszt.)

*Kedves Gyuri! Még egyszer köszönöm könyvedet. Barátsággal köszönt
2000. nov. 28.*

Nagy Gazsi”